

Антон Страшимиров
ВИСЯЦ МОСТ

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или разпространявана под какъвто и да е начин (в това число и електронен) без предварителното съгласие на издателство *Замония*.

Изданието е подготвено по:

Антон Страшимиров, „Висящ мост“,
ХЕМУСЪ А. Д. за книгопечатане и издателство
София, 1929 г.

© Издателство *Замония*, 2022

© Донка Стефанова, отговорен редактор

www.zamonia.net

ISBN: 978-619-91665-5-0

АНТОН СТРАШИМИРОВ

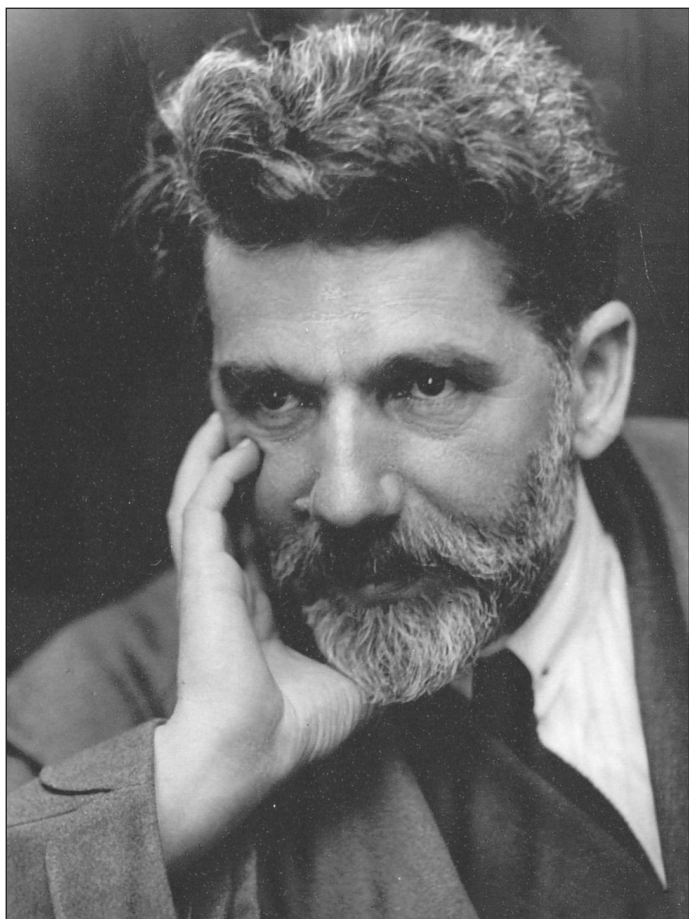
**ВИСЯЩ
МОСТ**

Изданието се посвещава на
150 години от рождението на писателя

ИЗДАВА ЗАМОНИЯ.

СОФИЯ, 2022 г.

Антон Страшимиров (15.6.1872—7.12.1937)

ТОЗИ „СЕЙЗМОГРАФИЧЕН АВТОР“...

По случай 150 години от рождението на писателя предлагаме на читателите си малко известния роман на Антон Страшимиров „Висящ мост“. Тази негова творба не е получила популярността на „Хоро“, „Свекърва“ или „Вампир“ по ред обстоятелства – исторически, политически, идеологически, литературнокритически.

Излиза от печат през 1920 г. (или 1919 г.), последното издание е през 1948 г. Сам авторът дава известна светлина за бурните времена и настроенията, които раждат, задвижват и преобразуват идеята за романа (според автобиографичната му книжка „Творчество и живот“):

„В навечерието на Балканската война (1912 г.) в списанието си „Наш живот“ бях поместил първото действие на моя недовършена петактна драма „Висящ мост“. Мерех да тегля знаменател на двете насоки в обществения ни живот: официалната, която гонеше замахата отпреди векове на Симеона Велики, и „левичарската“, която правеше всички концесии на съвременността и според мен трябваше да гони смисления, възродителния устрем на нацията – култура, благоденствие, свободи (като се намерят допустимите възможности за едно политико стопанско сближение с Отоманската империя).

Във Велико Търново се беше построил висящ мост между стария град и живописната Света

гора. Взимах тоя мост фабулно: той можеше да свърже нова България със славата на царете ни някога...

От драмата „Висящ мост“ имах само построената схема и готовото първо действие (което бях поместил в „Наши живот“). Почна ерата на войните и естествено, нямах вече нито време, нито разположение да работя по-далечни тезици.

След преживяното крушение повърнах се с дълбока горчивина върху своите предварителни догадки и прозрения. И спрях на проектираната си драма „Висящ мост“.

Сега задачата беше обаче тъй сложна и тъй мрачна, че ми се видя съвсем неподходяща за драма.

... Заработих върху обширния проект. И дадох първия роман – „Без път“ (в по-късна преработка нарекох го пак „Висящ мост“). Той почваше с преработката на първото действие на гласената някога драма... Опитах се да надникна в допускащата от мен чертица в психологията на народа ни – самовглъбяване, затаена мистика, благоговейно отнасяне към мирозданието, даже към Бог (без видима религиозност). Истината е, че сред балканските народи само нашият не псува изобщо представата за Бог и в частност черковните емблеми. Аз смятам, че това у нашия народ е психично наслоение от преживените през три века мистични учения (богомилци, манихеи и пр.). Всички други образи в „Без път“ са взети направо от живота (разбира се, в своеволно построение). Прототипите се познаха и – едни ми се разсър-

диха непримиримо, а други ми стискаха виновно ръката.“

В пространния си монографичен очерк (в книгата „Профили и проблеми“, Български писател София, 1989) Минко Николов нарича Страшимиров „сеизмографичен автор“, който „... е не само най-социалният автор в българската литература, но и най-своеволният индивидуалист. Суетен, славолюбив, амбициозен и способен на беззаветна саможертва. Самоуверен „до лудост“ храбрец, дори побойник и резигниращ интелегент с „мътиняк“ в главата. Човек с донкихотовски замашки и хамлетовски дух на съмнение и отрицание“.

Сюжетът, героите и духът на „Висящ мост“ кореспондират пряко със сложната натура на автора им: гневни интелегенти, романтици, западнали еснафи, неориентирани социалисти и още по-объркани народняци, мистериозни трагични мислители, бивши македонстващи герои, антимонархисти, родолюбци и предатели – все „безпътници“ и всички до един с патетична неотстъпчива позиция в кипящото за България време. Страстно формулирани тези, дълбинни (и не по-малко противоречиви) психологически прозрения, очарователно красиви описания – ранният Страшимиров в тази творба показва един размирен писател, волнолюбив и екстремен, който казва за себе си: „Днес съм тук – утре де ще бъда, не зная“, и който не търси малокалибрената „обработена“ естетика на словото и идеята, а откъртва със замах многоцветие от благородни късове.

...

Първоначалният замисъл на Страшимиров да напише драма оставя следи в романа с явната драматургичност и конфликтност, театралност, експресивност: с ефекта на „живо сценично онагледяване“ на повествованието.

На критиците е известно бунтарството на Страшимиров срещу вмешателството на филолозите в стила и езика на пишещия творец, непризнаването му на „правилност“ и „симетричност. Неговото верую е „да надъха“ текста си „с текущия темп на своя живот“.

„Стилът на едно художествено произведение се движи по начупена линия, която често изглежда своеволна (капризна, а всъщност е строго съгласувана както с характера на всяко отделно място в предаваното съдържание, така и с душевните напрегания и възбуди у стилиста автор“. („Стилистични бележки“, Съчинения, т. VII, София, БП, 1963.)

Неговото верую е „да надъха“ текста си „с текущия темп на своя живот“. С всички средства и въпреки литературните норми.

Той го прави и с този незаслужено забравен роман.

От издателството

„Геният не е дезертър –
не, никога, добри хора.“

Антон Страшимиров

I. ЖЕЧКА

Слугинята от ръкоделното училище „Билянова и С-ие“ понесе по дългите стълби дълга кутия с покупки и влезе при директорката.

– Какво е това – посрещна я Билянова. – Кой го донесе?

– Разсилният – отговори нехайно слугинята.

Директорката я измери с очи.

– Оня ли, с брадата? Какво се изчерви?

– Изчервила съм се...

– Да не си го прибирала още еднъж, ще кажа да го уволнят – закани се Билянова. – И после попита:

– Дойде ли си Жечка?

Слугинята нехайно си поправяше сколуфите*. Последните лъчи на залязващото слънце се чупеха по сърменото взмо на ръкава ѝ. Тя каза:

– Дойде си. Не знам какво ѝ е.

– Защо?

– Не е бивала такъва: затвори се и плаче.

– Тъй ли? Кажи ѝ да дойде тука.

Слугинята излезе и Билянова отвори кутията. Дългите ѝ пръсти прехвърлиха разкошен веер**, някакво колие и копринени чорапи.

– Накупил пак какво ли не, като влюбен юнкер – изкриви тя устни.

Жечка се яви от вратата в дъното, където още гаснеше залезът. Млада, твърде сочна, със силен бюст и с широко закръглени рамене. Лицето ѝ – с тихи и може би късогледи сини очи – беше още

* Кичури коса около ушите. – Бел. ред. (Всички бележки под линия са на издателството.)

** Ветрило.

обло и свежо, като на гимназистка. Тя едвам съдържаше сълзите си.

– Теб ти се е случило нещо! – погледна я бегло директорката, като си менеше обичите пред огледалото. – Наплискай се с вода, лицето ти е пръстено.

Жечка още мълчеше, после устните ѝ потрепераха.

– Все едно.

– Щяла си да биеш слугинята – заговори Билянова пред огледалото, като по навик измисли повод. – Тя и мене разсърди днес, заварих разсилния на Кривоноса при нея. Дете още и безсрамна такъва – ще трябва да я изпъдим. То и разсилният нахален: от някое време се заглежда и в мене, ха-ха!

После тя зачете писмото, което беше донесено с покупката. Жечка позна почерка и попита:

– От Петраки ли е?

– За теб е, не бой се, макар да е адресирано до мене – изкриви пак устни Билянова. – Виж какво пише!

Жечка не доизчете писмото: отпусна си ръката, с която го държеше, и го изгърва. Тя замижа, лицето ѝ беше много огорчено. И промълви:

– Мъже!

– Теб ти е на плач, ма, какво ти се е случило?

– Остави ме! – бореше се със сълзите си Жечка.

– Да не си чула някакви приказки?

– Ами, приказки!

– Или си срещнала някого... непременно! То и слугинята каза: ти не си бивала такъва!

– Сякаш е сън...

– Слушай, да не си се видяла със своя... със своя от оня век?

Жечка се усмихна виновно и стана.

– С него. Кръстът ми се подсече – спря тя пред огледалото.

– Нима го още любиш? И таз добра! Но да не си го присторила, а? Как ще го познаеш сега – деца сте били тогава, се вика.

Жечка се развълнува наново, отпусна се пак на канапето и каза:

– Той тази вечер ще дойде тук.

– Хайде сега! – зина Билянова. – Ами Петраки? Значи даже приказвахте? Жечке, да не е тръгнал да те търси, ма?

– Лельо, стига! – закри си Жечка лицето.

– Е, какво, чудно ли е? Женен човек ли е той? Ти нищо не си ми обаждала. Ами това... може да си търси детето човекът – знае ли, че е умряло?

Тя седна при младата и ѝ загали косите.

– Я се успокой, трепериш като лист. Защо ще идва той тука? Жечке, добре е да го не приемеш: нека ти остане като сън, не се разваляй. Не струва, послушай ме!

Жечка я отблъсна меко.

– Ох, Господи! Поне сега ме остави, лельо!

Билянова ѝ забърса сълзите.

– Ех, така е то. Ха, успокой се, ще си развалиш лицето. Ами, кой е той, какъв е?

Сълзите поуспокоиха Жечка. Тя погледна изпод вежди леля си и каза свенливо:

– Ще си спомниш ли гимназиста, с когото ме запозна в Русе?

Старата плесна ръце:

– Жечке! Който ме спаси на Дунава, когато се пропука ледът? Боже, Боже! Та той ли е живял у вас в Търново? Не бих повярвала!

Жечка следеше изненадата ѝ.

– Ти се развълнува, лелю!

– Не, защо?

– Той често идеше тогава при тебе...

– Я виж какви очи направи – сви Билянова вапчаните си устни. – Дано не си ме ревнувала, Жечке? Не е струвало: вие тогава бяхте деца.

После тя заходи и говореше бавно:

– Къде бях аз тогава! Току-що се бях отървала от чича ти... И Петраки честно мислеше за мен тогаз... Е, глупости! Значи той бил той – Методи Ноев, ха-ха! Ами, оженил се, слушах; за студентка се оженил в странство, богата била, тукашна, софийнка... те го издържали после... Дали е свършил?

Жечка се беше унесла и отговори разсеяно:

– Не знам.

Билянова пак зина. Но после заговори строго:

– Чуй, все пак по-добре е да го не приемаш. Защо ти е? Виж, Петраки ти е накупил сума глупости. Къде остави писмото? Прочети го. Той тази вечер щял да намине!

– Какво писмо? – затърси Жечка разсеяно.

– Нали ти го дадох? От Кривоносия. На, ето – иска тази вечер да те изведе – показваше Билянова в писмото.

– Къде да ме изведе?

– Чети. Човекът те моли от толкова време. За теб е все едно – тука или там, а за мъжа не е така: той обича да е у себе си и да му отидеш; обича те и иска всичко наоколо му да напомня тебе.

Жечка изшипя:

– Билянова, за тия ти приказки аз те мразя!

Старата се изсмя сухо.

– Ние се разбираме: няма аз те обичам? Късно е да се обиждаш. Иди му: затова си ти тука. Колко и какви биха предпочели да са на твое място! Но на тебе се падна. Пък и – самата аз пожелах ти да ме замениш. У него там... всичко още напомня мен. И аз исках по свой избор да запразня мястото си. Тъй е сякаш по-леко, ха-ха!

После Билянова се спря пред огледалото и додаде:

– Иди му, иди, да се свърши! А след година-две, когато се върнеш от странство, ще ме замениш и тук, в училището.

– От къде ще се връщам... Къде ще ходя...

– Ще следваш, то е решено: Петраки даде честна дума. Гледай, каква се изчерви! – седна старата при нея и я прегърна. – Глупава, не си знаеш цената! Ще забравиш оногова, чу ли? И да се видите сега, какво? Мъртвото не се възкресява. Утре ще изчезне пак като видение... Каквото впрочем е... И ще се видиш наново сама със себе си, с мъката си, със сънищата си.

Билянова хвърли глава назад и по красивото ѝ някога лице се разля мека горчивина.

– Така се явяват те. И отминават после като метеори. И оставят за пред очите огнени бразди. След онова време, когато оставих мъжа си... и аз три години – цели три години не бях се виждала с Петраки. После се яви и пак изчезна... Трябваше и аз да го не търся вече!

В стаята заглъхна. После Билянова взе ръката на младата жена в сухите си шепи.

– Е, живот! Само едно е: пази се, хубава да си... за по-дълго време да се опазиш хубава... Това се знае, но не се разбира: трябва да ми вярваш! Търси

радост и смях... създай си безгрижие... това е, което крепи, само това!

Двете жени се погледнаха усмихнати.

– Той, твоят... дали поне се е оженил за хубавичка?

– Не знам.

– Даже това не знаеш. Вземат ти всичко, а после... не смееш и да разпитваш. Но аз знам! Студентка взема той, дъщеря на един предприемач, много богат, три къщи има тук! Заплеснал се е с русите в Женева и пропуснал изпитите си, та му отнели държавната стипендия. Така се оженил за оная, студентката. Те го поддържали после – богати! Свършил ли е поне? Дали е свършил? И това не знаеш! Хе, късно узря ти, много късно, инак... ако той имаше око, ако сам беше усетил, че ти така ще разхубавееш... Мъжът мъчно се откъсва от хубава жена, даже и когато не я люби! А то беше горещо момче... идеалист беше... и смело! Толкова свят бяха тогава на Дунава, Петраки беше до самата мен, а пропука се ледът и всички се разбягаха. То се хвърли и ме спаси! М-да, по-късно ги помамава тях животът... Хубаво момче беше то, горещо! И Петраки цяла година ме ревнува от него, ха-ха! Много рано беше хубаво то, големите му кадифени очи горяха...

Жечка заплака.

– Дете ставаш! – викна Билянова. – То със сълзи не се изкупва – със смях се то изкупва!

И я галеше.

– А може би ти сама не си съумяла да го задържиш? Таково сухо и нервно момиче беше ти! Хе, скубим после коси, но когато трябва малко лъжа и хитрина, малко унижение... подмазване... пре-

чупване... тогава не умеем, не-е... А? Може би ти сама не си успяла да го задържиш?

Жечка отсече строго лице.

– Ох, остави, аз онова вече не помня.

– Че какво има ново да помниш? Нали детето още тогава си погребала?

– Нему... трябва да му се е случило нещо – стана Жежка. – Нещо страшно трябва да му се е случило: едвам можах да го позная! Прегърбил се е... турил си и очила... Не бих могла да го позная, ако не беше ми се усмихнал той сам! Сякаш не е той... И сега не ми се вярва, че него видях – съм е сякаш.

– В черно ли беше? – попита изведнъж Билянова.

– Не – защо?

– Може жена му да е умряла...

По лицето на младата жена се разля изненада, като надежда.

– Хайде и ти! – каза тя, готова да се разсмее. И зараглежда поупките в дългата кутия. – Тоя пък... накупил глупости! Веер! Ах, хубав! Колко хубав!

– Файтон спря! – скочи Билянова.

Жечка изгърва веера и промълви силно пребледняла:

– Методий е!

– Трябва да е Петраки! – не чу я Билянова.

– Методий е! – повтори уверено Жечка.

Тогава Билянова се извърна към нея и прехапа устни:

– Нима тъй силно си го любила, ма! Цяла препериш!

После надникна през прозореца и се размя:

– Ха-ха-ха, файтонът отмина, ха-ха-ха!

Жечка сега я гледаше смутена. После каза в тъмен унес:

– Той ще дойде. Ей сега ще дойде. Така се вторачи той в мен днес – не вярваше, че аз съм пред него!

Лицето на Билянова пламна от завист.

– Гледай! Сякаш криле ѝ пораснаха! Виж каква била тя!

После я приближи трогната:

– Хубава си, Жечке! Хубава си тъй!

Жечка замижа и спря пред огледалото:

– Хубава бих искала аз да бъда тази вечер! – цедеше тя през зъби. – А-а! Корона бих искала да имам аз на главата си тази вечер!

Красива беше сега младата жена – леля ѝ не беше я виждала тъй хубава. Такава беше тя преди години, като телефонистка, когато през дългите дежурни нощи четеше книги до преумора или ходеше унесена из малката апаратна стаичка и искаше да се покаже някога в живота... да се покаже като лъвица.

Жечка се гледаше на огледалото. Лицето ѝ омекна. Даже ѝ дойде да се изсмее над себе си. Може би защото тя, като банкова чиновничка, сега вече се беше отвикнала от онова, което я обземаше през дежурните нощи в телеграфната служба.

II. ЖЕНАТА ВСИЧКО МОЖЕ

Навън се позвъни. Билянова скочи.

– Нашият звънец! У нас влезе някой!

Очите на Жечка загоряха.

– Не ме оставяй самичка! – викна тя. – Сега не ме оставяй сама.

– Може да е Петраки, Жечке! Ще видиш, че е Петраки.

– Петраки ли? – прекара Жечка ръка по челото си. – Методий е. Ех, все едно. Мене ми мина.

После се вторачи към вратата и натърти:

– Методий е! Сега искам да ме оставиш насаме с него. Мене ми мина. А-а, и най-страшното да му се е случило... пред смърт да е ... всичко ще направя... всичко, за да го спася... и... и да го видя пред нозете си... жалък да го видя... Тъй! Тогава аз... аз ще му се изсмея в очи... Ха-ха-ха! Иди си сега! Върви в живота! И да не съм те срещнала вече!

Навън се позвъни пак – слугинята се бавеше.

– Ами, Жечке, ако е Петраки?

– Приеми го ти... ти го приеми, аз не мога сега!

– Но разбери, и аз сама вече не искам тъй!

Жечка се вслуша, чуха се стъпките на слугинята, която тичаше да отвори. И каза сухо:

– После, после! Остави ме сега!

– Но аз сама вече не искам Петраки да осъмва тук!

– Билянова! – почти викна Жечка и сега двете жени бяха съвсем чужди помежду си.

– Защо викаш? – разсърди се старата. – На какво ме превърнахте вие мен!

Слугинята донесе картичка, Билянова я погледна на излизане и смънка: „А, доктор... свършил значи“.

Жечка зачака строга. Но когато очакваният влезе, нейното млечно лице се заля с руменината на влюбена девойка, тя запрегльща от вълнение и после говореше едвам чуто: